

เรื่อง

เหลียวหลังแลหน้า: ยี่สิบปีเศรษฐกิจสังคมไทย

กลุ่มที่ 1

การเปลี่ยนแปลงของคนไทยและสภาพแวดล้อม

1.2 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม

การสร้างชุมชนเพื่อรองรับกับความท้าทายของสังคมไทย
ในอีก 20 ปีข้างหน้า

โดย

ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และ

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สารบัญ

	หน้า
1. เศรษฐกิจและสังคมไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า.....	1
2. ผลกระทบและบทบาทของชุมชน.....	2
3. ชุมชนกับบทบาทในการสร้างนวัตกรรมทางสังคม.....	3
4. ความท้าทายแห่งอนาคต: ประเด็นอภิปราย.....	3

การสร้างชุมชนเพื่อรองรับกับความท้าทายของสังคมไทย ในอีก 20 ปีข้างหน้า

ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

กลุ่มที่ 1.2 จะอภิปรายกันถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม ในหัวข้อดังกล่าวซึ่งมีประเด็นที่สามารถแตกกว้างได้มาก คณะผู้จัดการประชุมขอเสนอให้ที่ประชุมพิจารณาถึงบทบาทของชุมชนต่อการรับความท้าทายของสังคมไทยในอีก 20 ปีข้างหน้าเป็นสำคัญ เพราะชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคม

1. เศรษฐกิจและสังคมไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า

จากการประชุมระดมสมองเพื่อวาดภาพสถานการณ์ประเทศไทยในอีก 20 ปีหน้า โดยนักวิจัยจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยและผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานต่างๆ หลายท่าน ในช่วงเดือนตุลาคมที่ผ่านมา ผู้เข้าร่วมประชุมระดมสมองได้ให้ข้อคิดเห็นถึงแนวโน้มที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้าซึ่งจะมีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมของไทยในหลายด้านดังนี้

- เศรษฐกิจไทยจะผนวกเข้ากับเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกมากขึ้น จนเสมือนหนึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจเดียวกัน
- ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยจะอาศัยอยู่ในสังคมเมือง โดยเมืองจะเป็นฐานของกิจกรรมด้านบริการ
- เมืองจะเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนที่มีภูมิหลังที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น กลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ ศาสนาและภูมิลำเนาเดิมที่แตกต่างกัน
- ชนชั้นกลางจะขยายตัวขึ้นจนเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ
- ประชาชนไทยจะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการติดต่อสื่อสารกันอย่างกว้างขวาง
- สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะถูกทำลาย และส่งผลกระทบต่อสังคม
- สวัสดิการสังคมในด้านต่างๆ จะถูกพัฒนาขึ้นมาแทนที่บทบาทของปัจเจก ครอบครัว และเครือญาติและชุมชน ซึ่งลดความสำคัญลงไป
- ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนใหญ่จะสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป แต่การเมืองระดับชาติในระบบตัวแทนจะยังต้องใช้เงินทุนมากขึ้นเรื่อยๆ
- ฯลฯ

2. ผลกระทบและบทบาทของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนไทยอย่างรุนแรง ผลกระทบต่อชุมชนที่อาจเกิดขึ้น อาจอยู่ในรูปของการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

- แรงกดดันจากการทำงานและแรงกดดันด้านเศรษฐกิจทำให้คนพบปะสังสรรค์ และเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยลง
- การขยายตัวของเมืองและสภาพการจราจรที่ติดขัดทำให้คนต้องใช้เวลาในการเดินทางที่นานขึ้น และมีโอกาสพบปะสังสรรค์กันน้อยลง
- สื่ออิเล็กทรอนิกส์เช่น โทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตทำให้คนใช้เวลาอยู่กับตัวเองมากกว่าติดต่อกับผู้อื่น
- ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายไป อาจทำให้ “ภูมิปัญญาชุมชน” ที่มีอยู่เดิมสูญหายไปหรือไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทใหม่
- ฯลฯ

มีความเป็นไปได้ว่า ปรากฏการณ์ในลักษณะเดียวกันกำลังเกิดขึ้นในประเทศไทย โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จะมีผลทำให้ชุมชนและกิจกรรมทางสังคมมีแนวโน้มที่จะอ่อนแอลง การที่ชุมชนอ่อนแอลงจะทำให้ขีดความสามารถของสังคมในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ด้อยลงไปด้วย หากไม่มีกลไกหรือนวัตกรรมใหม่ๆ ทางสังคมขึ้นมาแทนที่ ก็น่าเป็นห่วงว่าสังคมไทยจะยังสามารถรองรับกับความท้าทายต่างๆ ในอนาคตได้หรือไม่

ในทางตรงกันข้าม การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างอาจก่อให้เกิดผลดีต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไทยเช่น

- การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในรูปแบบที่เหมาะสมอาจจะช่วยให้ชุมชนมีเครื่องมือใหม่ๆ ในการติดต่อสื่อสารและรวมกลุ่มกัน และประชาชนมีสื่อทางเลือกในการแสดงความคิดเห็นของตน
- การศึกษาที่สูงขึ้นของประชาชน และการขยายตัวของคนชั้นกลางอาจช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมในการปกครองระดับต่างๆ โดยตรงได้มากขึ้น และช่วยให้นโยบายสาธารณะต่างๆ มีความสมดุลมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในด้านบวกเหล่านี้อาจไม่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ หากไม่มีนวัตกรรมทางสังคม และการปรับตัวของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

3. ชุมชนกับบทบาทในการสร้างนวัตกรรมทางสังคม

จุดประสงค์ในการสัมมนาในกลุ่มนี้ก็คือ การมุ่งหาข้อเสนอในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เป็นรูปธรรมและถกอภิปรายถึงความเป็นไปได้จริงของข้อเสนอดังกล่าว เพื่อสร้างความหวังและความมุ่งมั่นร่วมกันในการพัฒนาพลังชุมชนเพื่อรับมือกับความท้าทายของสังคมไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า

ตัวอย่างของนวัตกรรมทางสังคมต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในเอกสารประกอบการสัมมนาของกลุ่มที่ 1.2 ซึ่งมีอยู่ 5 ฉบับได้แก่

1. พลังท้องถิ่น: บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน โดย ดร. สีลาภรณ์ บัวสาย
2. นวัตกรรมทางสังคมกับความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดย ดร. จรัส สุวรรณมาลา
3. ระบบความยุติธรรมแห่งอนาคตกับสันติสุขในสังคมและชุมชน
โดย ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย
4. สื่อชุมชน: ดุลยภาพแห่งการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคนและสังคม
โดย คุณสุภิญญา กลางณรงค์
5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อความเข้มแข็งและเป็นสุขในสังคม
โดย ดร.ถวิลลวดี บุรีกุล

แม้ว่าเอกสารเหล่านี้จะวิเคราะห์และอภิปรายถึงประเด็นต่าง ๆ แยกจากกันในแต่ละด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปกครองท้องถิ่น ระบบยุติธรรม สื่อ และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เอกสารเหล่านี้ต่างมุ่งที่จะทบทวนองค์ความรู้และแสวงหานวัตกรรมทางสังคม ซึ่งล้วนมีชุมชนเป็นแกนหลักของแนวคิด โดยเฉพาะการเพิ่มบทบาทของชุมชนการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นและชุมชนในด้านต่าง ๆ

นวัตกรรมสังคมเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลทางแนวคิดจากต่างประเทศ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่า แนวคิดเหล่านี้ล้วนมีรากฐานทางทฤษฎีวัฒนธรรมในสังคมไทยในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งทั้งสิ้น และที่สำคัญได้ผ่านการทดลองในระดับต่างๆ ในสังคมไทยแล้ว แม้ว่าจะยังมีข้อจำกัดอยู่บ้างก็ตาม

4. ความท้าทายแห่งอนาคต: ประเด็นอภิปราย

นวัตกรรมทางสังคมที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างของการตอบสนองต่อโอกาสและความเสี่ยงต่างๆ ที่ประเทศไทยน่าจะต้องเผชิญในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า ที่ประชุมอาจอภิปรายกันถึงประเด็นดังกล่าว หรือพิจารณาถึงความท้าทายแห่งอนาคตในด้านอื่นๆ ได้อีกหลายประเด็น ตัวอย่างของประเด็นที่อาจนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนกันก็คือ

- เราจะออกแบบระบบการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างไร จึงจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้ดีขึ้น?

- เราจะวางผังและออกแบบระบบเมืองอย่างไร จึงจะทำให้ประชาชนมีพื้นที่สาธารณะอย่างเพียงพอที่ทำให้การพบปะแลกเปลี่ยนกันเกิดขึ้นได้อย่างเป็นธรรมชาติ จนสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้?
- เนื่องจากงานเป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาของเราในสัดส่วนที่สูง เราจะออกแบบระบบการจ้างงานและระบบงานอย่างไร เพื่อให้เอื้อต่อการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง?
- องค์กรด้านศาสนาจะสามารถมีบทบาทได้อย่างไรในการเป็นศูนย์รวมของคนที่ต้องการแสวงหาความหมายสูงสุดของชีวิตได้อย่างสันติ และลดการแบ่งฝักฝ่ายของคนที่มีความเชื่อที่แตกต่างกัน?
- กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและการตัดสินใจร่วมกันของสังคมจะต้องมีลักษณะอย่างไร จึงจะสามารถสะท้อนความหลากหลายของผลประโยชน์ แนวคิด ความเชื่อ และค่านิยมของประชาชน?
- ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีการปฏิรูประบบอย่างไร เพื่อให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมได้มากขึ้น?
- ระบบยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทในอนาคตควรมีลักษณะอย่างไรจึงจะสามารถสร้างความเป็นธรรม มีต้นทุนต่ำและลดความขัดแย้งของผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ?
- ศิลปะ งานอดิเรก กีฬา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จะมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนของคนที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้อย่างไร?
- ฯลฯ